

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
WORKING PAPER SERIES**

Tartışma Metinleri

WPS NO/ 101 / 2017-06

**DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ İLERİ TARIM MÜZAKERELERİNİN DÜNYA
TARIM TİCARETİNE ETKİSİ**

Mehmet Akif AĞIRTMİŞ*

* m.akif.a@hotmail.com İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası Ticaret Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi.

Özet

Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakerelerinin dünyadaki tarım ticaretine etkisinin araştırıldığı çalışmada Dünya Ticaret Örgütü tarafından yönetilen müzakerelerin ülkeler için nasıl sonuçlar oluşturduğunu açıklamak amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre dünya tarım ticaretinde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında önemli fikir ayrılıkları bulunmaktadır ve Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri bu ayrılıkların çözüme kavuşturulmasını sağlayamamıştır. Ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünün gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin beklentilerine taviz vermesi suretiyle çözüme kavuşturulması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, DTÖ, İleri tarım müzakereleri.

Abstract

In this study, the effect of the advanced agriculture negotiations of the World Trade Organization has been researched and understanding the results of the World Trade Organization's negotiations for the countries is the goal. To reach this goal the literature review methodology has been selected. According to the results there are huge opinion differences between the developed countries on the agriculture and the countries which ever-developing ones. The results also showed that the World Trade Organization's negotiations could not solve the dissidences. The developed countries would help and compensate to the ever-developing countries' requests, the dissidences may be solved.

Keywords: Agriculture, WTO, Advanced agriculture negotiations

Giriş

Dünya Ticaret Örgütü, küreselleşmenin etkisi altına aldığı dünyada küresel ticaret faaliyetlerini kontrol eden bir örgüt olarak bilinmektedir. Dünyadaki birçok ülkenin üyesi olduğu Dünya Ticaret Örgütü, ticari açıdan üyesi olan ve olmayan tüm ülkelerin ticari faaliyetleri üzerinde etkili olmaktadır.

Tarımın ticareti, Dünya Ticaret Örgütünün ilgilendiği konulardan bir tanesi olup Dünya Ticaret Örgütünün kurulduğu günden bu yana tarım konusunda anlaşmazlıkların bulunduğu görülmüştür. Dünya Ticaret Örgütünün tarımla ilgili olan konulardaki konferansları, bu çalışmanın açıklayacağı konular arasında yer almaktadır. Dünya Ticaret Örgütü kurulmasından önce de çözüm bekleyen tarımla ilgili konular, ülkelerin farklı konumları sebebiyle çözüme kavuşturulması güç bir niteliğe sahiptir.

İleri tarım müzakereleri, bu çalışmada araştırılacak olan en temel konudur. Dünya Ticaret Örgütü öncülüğünde yürütülen ileri tarım müzakereleri, uzun zamandan bu yana çözüm bekleyen bir konudur. İleri tarım müzakerelerinin ülkeler üzerindeki etkilerinin açıklanması ve bu süreçte Dünya Ticaret Örgütünün rolünün belirlenmesi ile birlikte çalışma sonlandırılacaktır.

1. Dünya Ticaret Örgütü Ve Tarım

Dünya Ticaret Örgütü ve tarım ticareti, günümüzde hala çözüm bekleyen konulardan birisidir. Dünya Ticaret Örgütü hakkında bilgi verilmesinin ardından tarım müzakerelerinin bu kısımda incelenmesi ile birlikte tarım ve Dünya Ticaret Örgütü ilişkisine dair açıklama getirilmiş olacaktır.

1.1. Dünya Ticaret Örgütü Hakkında

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının devamında ortaya çıkan Dünya Ticaret Örgütü hakkındaki temel bilgiler aşağıdaki gibidir (www.wto.org):

- i. 1 Ocak 1995'te kurulmuştur.
- ii. Merkezi İsviçre Cenova'dadır.
- iii. Uruguay turundaki görüşmeler neticesinde ortaya çıkmıştır.
- iv. 164 ülke Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde yer almaktadır.
- v. Yaklaşık 200 milyon İsviçre Frank'ı bütçesi bulunmaktadır.

- vi. Roberto Azevado Dünya Ticaret Örgütü'nün başındaki kişi olarak görünmektedir.

Dünyadaki hemen hemen tüm ülkelerin üyesi olduğu Dünya Ticaret Örgütü, dünyadaki ticari faaliyet kurallarının belirleyicisi konumundadır (Örnekle, 2007: 320). Tarım konusu, Dünya Ticaret Örgütü'nün kuralları belirlediği konulardan bir diğeridir ve bunun için ileri tarım müzakereleri yürütülmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü, dünyadaki ticari hareketlerin yaklaşık yüzde 95'ini kontrol etmektedir (Aysu, 2008: 54). Ticari faaliyetleri serbestleştirme amacı olsa da örgütün dünyadaki ticari faaliyetleri kontrol etmede işlevi olduğu anlaşılmaktadır.

1.2. Dünyada Tarım Müzakerelerinin Geçmişi

Dünya genelinde tüketimin giderek artan bir yapıda olması sebebiyle tarımla ilgili konular, ticari faaliyetlerde daha fazla yer tutar hale gelmiştir. Tarım ürünlerinin çeşitliliği ve tarım ürünlerinin fiyatları, tarım müzakerelerinin geçmişi kapsamında belirleyici olmaktadır (Dinler, 2014: 320). Bu noktada tarım ürünlerinin dünya ticaretinde yer alma düzeyinin artış eğilimi içerisinde olduğunu söylemek mümkündür (Gültekin, 2012: 57).

Ticaretin serbestleşmesi konusunun tarım sektörü için de konuşulmaya başlaması, tarım müzakerelerinin geçmişi oluşturmuştur ve serbest ticaretle ilgili en çok tartışma yaşanan konu tarım konusudur (Güneş, 2009: 124). Dünya Ticaret Örgütü'nün yer aldığı tarım müzakerelerinde ise örgütün emek-sermaye arasındaki ilişkiyi göz ardı ettiğine yönelik eleştiriler getirilmektedir (Kaymakçı, 2010: 7). Küresel tarım piyasasının belirli bir çevre tarafından kontrol edilmesi için girişimlerde bulunulması, Dünya Ticaret Örgütü'nün yer aldığı tarım müzakerelerine getirilen eleştirilerden bir diğeridir (Shiva, 2014: 17).

Tarım müzakerelerinin geçmişinde belirleyici yeri olan hususlardan bir tanesi de gıda güvenliği konusudur. Çünkü ülkelerin gıda güvenliğini sağlayabilmeleri için tarım politikalarında etkili olmaları gerekmektedir (Eştürk ve Ören, 2014: 198). Dünya Ticaret Örgütü'nün yer aldığı tarım müzakerelerinin geçmişi de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

Dünyada tarım müzakerelerinin geçmişini ve bu müzakerelerin içeriği aşağıdaki gibi açıklanmaktadır: “Tarım anlaşması ile balıkçılık, su ürünleri ve ormancılık ürünleri hariç temel tarım ürünlerini düzenlemektedir. İşlenmiş sınıai ürünler anlaşma kapsamına alınmamıştır. Tarım anlaşmasının amacı; tarıma sağlanan desteklerin ve korumacılığın tedrici olarak azaltılması ile dünya tarımsal piyasalarındaki kısıtlamaların ve sapmaların düzeltilmesi ve önlenmesi olarak belirlenmiştir” (Sarial, 2015: 18). Bunlara ek olarak gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin tarım konusundaki konumları, dünyada tarım müzakerelerinin geçmişinde etkili olmuştur. Gelişmemiş ülkelerin ihracatı için tarımın yüksek düzeydedir (Özalp ve Ören, 2014: 30). Dünyada tarım müzakerelerinin geçmişi, bu çıkış noktasına dayanan sorunları içermektedir.

1.3. Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakereleri

Dünya Ticaret Örgütünün ileri tarım müzakereleri konusundaki girişimleri, tarım ticaretine dair somut bir çözüm üretilmemesi neticesinde olmuştur. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin tarım ticaretinde pazara giriş konularını içermesi, Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakerelerini oldukça önemli bir konuma getirmektedir (Akman ve Yaman, 2008: 167).

İleri tarım müzakereleri kapsamında alınan kararlar örgüte üye olan ülkelerin tarımla ilgili politikalarını belirlemektedir. Dünya Ticaret Örgütüne üye ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre tarım politikalarının farklılaşması söz konusu olmuştur. Gelişmiş ve gelişmemiş ülkelere farklı yükümlülükler getirilmesi, bu sonucu ortaya çıkaran temel faktördür (Özalp ve Ören, 2014: 30).

Dünya Ticaret Örgütünün kurulduğu 1995 yılından bugüne kadar ileri tarım müzakereleri kapsamında pek çok konferans gerçekleştirilmiştir. Bu konferanslar sırasıyla 1996 Singapur, 1998 Cenevre, 1999 Seattle, 2001 Doha, 2004 Cancun, 2005 Hong Kong, 2008 Cenevre, 2011 Cenevre, 2013 Bali, 2015 Nairobi şeklindedir (Özalp, 2014: 43). Bu konferanslarda yapılan görüşmelerde tarım ticaretiyle ilgili çözüm bekleyen pek çok konuda çözüme ulaşılamamıştır.

İleri tarım müzakerelerinin içeriği ana hatlarıyla aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 1. Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakereleri İçeriği

	Kurallar	Liberalleşme
Pazara Giriş	<ul style="list-style-type: none">• Tarife dışı önlemler tarifelere dönüştürülmüştür.• Tarife kotalarının ihdası sağlanmıştır.• Her tarife bağlı tarife oranına dönüştürülmüştür	<ul style="list-style-type: none">• Tarifeler 6 yılda yüzde 36 düşmüştür.• Her tarifede en az yüzde 15 düşüş olmuştur.
İhracat Sübv.	<ul style="list-style-type: none">• Mevcut ihracat sübv. sınırları belirlenmiştir.• Yeni ihracat sübv. uygulamalarına yasak getirilmiştir.	<ul style="list-style-type: none">• Harcamalar altı yılda yüzde 36 düşürülmüştür.• Sübvansiyon edilen ihtiyaç 6 yılda yüzde 21 azalmıştır.
İç Destekler	<ul style="list-style-type: none">• Yeşil kutu kapsamındaki sübv. uygulamalarına izin verilmiştir.	<ul style="list-style-type: none">• Bozucu destek altı yılda yüzde 20 azalmıştır.

Kaynak: Uçkan Dağdemir, 2009: 79.

Tablo 1’de görüldüğü üzere Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler olmak üzere üç temel konu etrafında şekillenmiştir. İleri tarım müzakereleri ile birlikte alınan kararlar neticesinde bozucu desteklerin 6 yıl içerisinde yüzde 20 azaldığı, aynı dönem içerisinde harcamaların yüzde 36 düzeyinde düşürüldüğü görülmektedir. Pazara giriş konusunda alınan kararlarla birlikte ise her tarifede en az yüzde 15 düzeyinde düşüş olduğu sonucuna varılmıştır.

Dünya Ticaret Örgütünün ileri tarım müzakereleri, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler ve en az gelişmiş ülkelerin tarım ticareti konusunda farklı talep ve beklentilerine göre şekillenmektedir. Yapılan konferanslarla birlikte çözüme ulaşılamamasının temel nedeni, tarafların taviz vermeye yanaşmamaları ile ilgilidir. Gelişmiş ülkelerin,

gelişmemiş ülkelerin taleplerini karşılaması çözüme ulaştırılmasının yolu olarak görünmektedir (Özalp ve Eren, 2014: 38).

Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri ülkelerin farklı konularının yansımalarının ön planda olduğu bir süreçtir. Gelişmiş ülkeler bu müzakerelerde gelişmekte olan ülkelerin daha fazla sorumluluk almasını beklemekte iken gelişmekte olan ülkeler ise kendilerine uygulanan sınırlandırmaların kalkmasını talep etmektedir. Tarım ticareti konusunda etkili olunabilmesi için bu konuda çözüme ulaştırılması gerektiği açıktır. Çünkü tarım konusundaki istikrar tüm toplumlar için faydalı sonuçlar içerecektir (Kazgan, 2013: 293).

2. Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakerelerinin Dünya Tarım Ticaretine Etkileri

Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri konusuna giriş niteliği taşıyan verilerin açıklanmasının ardından bu müzakerelerin dünyadaki tarım ticaretine olan etkileri hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır. Böylece Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakerelerinin ne şekilde yansımalarının olduğu ve gelecekle ilgili beklentiler belirlenmiş olacaktır.

2.1. Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakereleri Sonrası Tarımla İlgili Güncel Durum

Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri sonrası güncel duruma dair değinilmesi gereken ilk husus, 2001 Doha Konferansından bu yana çözüm bekleyen konular 2015 Nairobi Konferansında da tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamış olsa da Nairobi'de çözüme ulaştırılan bazı konular olmuştur. Buna göre gelişmiş ülkeler ihracat sübvansiyonlarını derhal kaldıracak, gelişmekte olan ülkeler ise 2018 yılına kadar kaldıracaktır (Akman ve Aran, 2015: 5).

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, DTÖ ileri tarım müzakereleri sonrasındaki güncel durumun temelini meydana getirmektedir. Çin ve Hindistan tarafından uygulanan baskılar, bu noktada öne çıkan noktalar olarak görünmektedir (Sarial, 2015: 98). İleri tarım müzakereleri sonrasındaki güncel durum kapsamında gelişmekte olan ülkeler, tarım ticaretinin gelişmeye olan etkisinin en yüksek seviyede olmasını istemektedir (Demirdöğen ve Ören, 2012: 25). Bunun için gelişmekte

olan ülkelerin kendi aralarında hareket etmelerine karşılık AB ülkeleri birlikte hareket etmekte, ABD ise tek başına bir blok gibi hareket etmektedir (Sarial, 2015: 90). Tüm bunlar Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri sonrasında tarımla ilgili çözüm bekleyen konuların büyük çoğunluğunun çözüme kavuşturulamadığını göstermektedir.

2.2. Ülkelere Göre Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakerelerinin Tarım Ticaretine Etkileri

Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri sonrasında ülkelere göre etkiler ihracat rekabeti, pazara giriş koşulları, destekler, özel-hassas ürünler ve serbestleşme gibi konuları içermektedir (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016: 2026). Ülkelere göre ileri tarım müzakerelerinin etkilerine dair tarımsal katma değer ve GSYH içindeki pay, Nairobi turu öncesinde aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 2. Ülkelere Göre Tarımsal Katma Değer ve GSYH'deki Payı (2014 Yılı)

Sıra	Ülke	Tarımsal Katma Değer (Milyon ABD\$)	Tarımsal KD/Toplam GSYH%	Dünya Tarımsal KD içindeki payı %
1	Çin	949.574	9,2	28,3
2	Hindistan	326.322	16,0	9,7
3	ABD	223.860	1,3	6,7
4	Endonezya	118.806	13,3	3,5
5	Nijerya	113.644	20,0	3,4
6	Brezilya	108.270	4,5	3,2
7	Rusya	74.142	3,7	2,2
8	Pakistan	58.098	23,9	1,7
9	Türkiye	56.928	7,1	1,7
10	Japonya	53.481	1,2	1,6
	Top 10	2.083.124	5,0	62,2
	Top 20	2.464.654	4,8	73,6
	Dünya	3.350.830	4,3	100,0

Kaynak: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf , Erişim Tarihi: 19.05.2017.

Ülkelere göre Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakerelerinin etkileri açıklanırken dünyada tarım ihracatı ve tarım ithalatı verilerine değinilecektir. Bu kapsamdaki veriler ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. Dünyada Tarım İhracatı

Sıra	Ülke	Tarımsal İhracat	
		Milyar \$	Dünya Payı %
1	ABD	182	10,3
2	Hollanda	112	6,6
3	Almanya	101	5,7
4	Brezilya	88	5,0
5	Çin	85	4,8
6	Fransa	81	4,6
7	Kanada	68	3,9
8	İspanya	55	3,1
9	Belçika	50	2,9
10	Hindistan	47	2,7
26	Türkiye	18	1,0
	Top 10	870	49,3
	Top 20	1.231	69,7
	Dünya	1.765	100

Kaynak: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf , Erişim Tarihi: 19.05.2017.

Tablo 4. Dünyada Tarım İthalatı

Sıra	Ülke	Tarımsal İthalat	
		Milyar \$	Dünya Payı %
1	Çin	201	10,7
2	ABD	157	8,4
3	Almanya	119	6,3
4	Japonya	82	4,4
5	Hollanda	76	4,0
6	Birleşik Krallık	75	4,0
7	Fransa	71	3,8
8	İtalya	63	3,4
9	Belçika	47	2,5
10	Rusya	43	2,3
23	Türkiye	18	1,0
	Top 10	933	49,8
	Top 20	1.225	65,4
	Dünya	1.873	100

Kaynak: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf, Erişim Tarihi: 19.05.2017.

Ülkelere göre tarım ihracatı ve ithalatı verilerinin paylaşılması ile birlikte ulaşılan veriler, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki rekabeti göstermektedir. İhracat konusunda Çin, Brezilya, Hindistan gibi gelişmiş ülkeler öne çıkarken ABD, Almanya ve Hollanda'nın ilk 3 sırayı aldığı görülmektedir. İhracat ve ithalatta dünyadaki ilk 10 ülkenin payı ise birbiri ile neredeyse aynı yüzde 49,3 ve 49,8 olacak şekildedir. Tarımsal katma değer ve GSYH içerisindeki paylara dair verilerin yer aldığı tablolarda gelişmekte olan ülkelerin ilk 10 sırayı domine ettiği görülmektedir. Tarım

ticareti konusunda gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında çekişme yaşanmasında gelişmekte olan ülkelerin tarım aracılığıyla kalkınma konusunda büyük adımlar atmaları anlamına gelen bu veriler belirleyici olmaktadır.

2.3. Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakereleri Sonrasında Tarım Ticaretine Yönelik Beklentiler

Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri hakkında ulaşılan bulgular, tarım ticaretine dair gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında görüş farklılıklarının en azından kısa vadede pek mümkün olmadığını göstermektedir. Beklentiler gelişmekte olan ülkelerin taleplerinin gelişmiş ülkeler tarafından karşılanması yönündedir (Özalp ve Ören, 2014: 37).

Nairobi turu sonrasında Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakerelerinin ardından tarım ticaretine yönelik beklentiler aşağıdaki gibi açıklanmaktadır: “Nairobi’de DTÖ üyesi ülkelerin bakanlarının bir siyasi irade göstererek belirli konularda mütevazı adımların atılması yönünde uzlaşma sağlamaları, DTÖ’nün güvenliği ve yeniden etkinliğini kazanması bakımından küçük de olsa olumlu yönde bir gelişme sayılabilir. Ne var ki müzakere edilmesi beklenen alanlar halen çok geniştir. Bir sonraki bakanlar toplantısına kadar geçecek iki yıllık süre içinde yeni açılımlar sağlanması gerekecek çok sayıda konu Türkiye de dâhil olmak üzere tüm üye ülkeleri beklemektedir” (Akman ve Aran, 2015: 9).

Sonuç ve Öneriler

Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakerelerinin dünya tarım ticaretine olan etkisinin araştırıldığı çalışmada, 1996'dan bu yana devam eden ileri tarım müzakerelerinin tarım ticareti konusunda kesin çözüm elde edemediği görülmüştür. Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları gidermede hedeflenen etkiyi meydana getirememiştir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar, gelişmiş ülkelerin tarım aracılığıyla gelişme hızları artan ülkeleri frenleme, gelişmekte olan ülkelerin ise gelişmede tarımı etkin bir şekilde kullanarak gelişmiş ülkelere yaklaşma amacı etrafında tarım müzakerelerini yönettiklerini ortaya koymuştur. Böyle bir durumda dünyada tarım ticareti konusunun çözüme kavuşturulması pek mümkün görünmemektedir.

Elde edilen sonuçlar göz önüne alındığında dünya tarım ticaretinin daha etkili bir şekilde yönetilmesi adına tarafların birbirlerinin taleplerine belirli oranda yavaşmaları önerilmektedir. Yine çalışmada ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri sonrasındaki beklentinin gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin isteklerine olumlu yanıt vereceği yönündedir.

Kaynakça

Akman, M.S., Aran, B., (2015). DTÖ Nairobi Bakanlar Konferansı ve Dünya Ticaretinin Geleceği, Ankara, Tepav.

Akman, M.S., Yaman, Ş., (2008). Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye, Ankara, Tepav.

Aysu, A., (2008). Küreselleşme ve Tarım Politikaları, İstanbul, Su Yayınları.

Demirdöğen, A., Ören, M.N. (2012). “Tarımsal Korumacılık Korumacılığın Ölçümü ve Türkiye”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 18 (1), 23-33.

Dinler, Z., (2014). Tarım Ekonomisi, 7. Baskı, Bursa, Ekin Yayınları,

Eştürk, Ö., Ören, M.N., (2014). “Türkiye’de Tarım Politikaları ve Gıda Güvencesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 24 (2), 193-200.

Fotourehchi, Z., Şahinöz, A., (2016), “DTÖ Doha Müzakereleri ve Tarım Politikalarında Yeni Yönelimler”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5 (7), 2017-2040.

Gültekin, S., (2012). “Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Tarım Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 5 (9), 55-70.

Güneş, B., (2009). “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Bir Hesaplanabilir Genel Denge Modeli”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24 (1), 123-170.

http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf , Erişim Tarihi: 19.05.2017.

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/who_we_are_e.htm , Erişim Tarihi: 07.05.2017.

Kaymakçı, M., (2010). Küresel Kapitalizme Karşı Tarım Yazıları, Konya, Yeniden Anadolu Müdafaa ve Hukuk Yayınları.

Kazgan, G., (2013). Tarım ve Gelişme, 2. Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Örnek, İ., (2007), “Dünya Ticaret Örgütü Kapsamında Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarım Politikasının Değerlendirilmesi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 319-347.

Özalp, B., (2014). “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Özalp, B., Ören, M.N. (2014). “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 20 (1), 29-39.

Sarıal, Ö. (2015). DTÖ Tarım Anlaşması ve Doha Tarım Müzakereleri Kapsamında İç Destek Uygulamaları: Türkiye'nin Tutumu”, AB Uzmanlık Tezi, AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Shiva, V., (2014) Çalınmış Hasat: Küresel Gıda Soygunu, İstanbul, BGST Yayınları.

Uçkan Dağdemir, E., (2009). Dünya Tarım Ürünleri Ticareti ve Gelişmekte Olan Ülkeler, İstanbul, Beta Yayınevi.